

Het kabinet Rutte III wil sociale ondernemingen stimuleren, in het regeerakkoord staat deze ambitie als volgt omschreven: 'Er komen passende regels en meer ruimte voor ondernemingen met sociale of maatschappelijke doelen'.¹

In dit *position paper* deelt Social Enterprise NL haar visie op de rol van de overheid. Het stuk is als volgt opgebouwd:

- **Maatschappelijk belang:** waarom zijn sociale ondernemingen belangrijk?
- **De sector in Nederland:** waar staan we met sociaal ondernemerschap in Nederland en hoe heeft het *ecosysteem* zich ontwikkeld?
- **Rol lokale overheden:** hoe kijken gemeenten en provincies naar sociale ondernemingen?
- **De landelijke overheid:** wat is de rol van de nationale overheid tot nu toe geweest?
- **Concrete beleidsaanbevelingen:** hoe kan de nationale overheid de impact van sociale ondernemingen vergroten?

Maatschappelijk belang

Sociale ondernemingen zijn bedrijven met een maatschappelijke missie.²

De Nederlandse economie draait goed; ieder kwartaal lezen we mooie cijfers over een groeiend bbp en dalende werkloosheid. Maar dit is niet het hele verhaal. We staan voor uitdagingen die alleen maar groter worden. Het aantal huishoudens dat langdurig in de armoede zit neemt toe, één op de acht kinderen gaat zonder ontbijt naar school. De arbeidsparticipatie van mensen met een arbeidsbeperking schommelt al jaren rond de 30%. De zorgkosten blijven stijgen en er ontstaan grote personeelstekorten. Achterstandsbuurten verbeteren niet structureel. Internationale handelsketen veroorzaken een *race to the bottom*, en grondstoffen raken uitgeput. Ondertussen wordt de plastic soep alleen maar groter en is de luchtkwaliteit in veel steden onder de maat. Complexe problemen die niet door één partij opgelost kunnen worden.

Op hetzelfde moment staan er steeds meer ondernemers op die kiezen voor maatschappelijke waarde. Het zijn koplopers naar een nieuwe economie, waarin groei ook vooruitgang betekent.

De overheid is de laatste decennia dan ook steeds nadrukkelijker op zoek naar nieuwe samenwerkingsvormen met de private sector om gezamenlijk dergelijke grote vraagstukken aan te pakken.

Ontwikkeling sociaal ondernemen in Nederland

Het begrip *social enterprise* is in de jaren '90 voor het eerst benoemd door Professor Greg Dees van Harvard University.³ Sindsdien is sociaal ondernemerschap een internationaal groeiende beweging. Van Zuid Korea tot Brazilië, overal staan ondernemers op met een maatschappelijke missie en een

¹ Uit het Regeerakkoord *Vertrouwen in de Toekomst*: "Er komen passende regels en meer ruimte voor ondernemingen met sociale of maatschappelijke doelen met behoud van een gelijk speelveld." (p 33)

² <https://www.social-enterprise.nl/sociaal-ondernemen/definitie/>

³ <https://www.economist.com/blogs/schumpeter/2013/12/gregory-dees>

sociaal waardesysteem onder de titel *impact first*. Het internationale netwerk *Global Social Enterprise Network* (GSEN) kent leden uit meer dan 40 landen verspreid over zes continenten.

Nederland was *late to the party*. Toen Social Enterprise NL in 2013 de *social entrepreneurship conference* van de Europese Unie in Straatsburg bezocht zei één van de verantwoordelijke topambtenaren: *Netherlands is the black hole of Europe*. Sindsdien is er veel gebeurd en groeit ook in Nederland deze beweging sterk. Uit onderzoek van McKinsey komt naar voren dat er 2.500 nieuwe sociale ondernemingen zijn opgericht tussen 2010 en 2015 en dat de werkgelegenheid bij sociale ondernemingen in deze periode met 60% is toegenomen. De sector heeft naar schatting een omzet van 3.5 miljard euro en voorziet in 80.000 banen.⁴

Deze groei gaat hand in hand met, en wordt gevoed door, het ecosysteem rondom sociale ondernemingen dat ook hard groeit en snel professionaliseert.

- Social Enterprise NL startte in 2011 het eerste landelijke netwerk, maar inmiddels zijn er meerdere nieuwe netwerken opgericht zoals de Social Impact Factory en Ashoka Nederland. Ook ontstaan er regionale netwerken, zoals de Social Club Den Haag, Betekeniseconomie Drenthe en Noordelijk Platform Sociaal Ondernemingen.
- Er zijn veel private impact investeerders opgestaan die via verschillende instrumenten sturen op maatschappelijke waarde. Denk hierbij aan fondsen zoals Stichting DOEN, crowdfunding platforms voor sociale ondernemingen, angel investors, investeringsfondsen zoals Pymwymic en Social Impact Ventures en regulieren banken. Alle bieden faciliteiten aan voor sociale ondernemingen. McKinsey stelt dat het aanbod van impact investeringskapitaal tussen 2010 en 2015 is verdriedubbeld.⁵
- Grote bedrijven zoals PwC, CMS en ABN AMRO vertalen hun MVO beleid mede door pro bono ondersteuning aan sociale ondernemingen te bieden, onderzoeken rond dit thema uit te voeren, masterclasses en workshops te geven aan sociaal ondernemers, en ook zelf in te kopen bij sociale ondernemingen.
- Veel hoger onderwijsinstellingen hebben programma's gericht op sociaal ondernemerschap. De Universiteit Utrecht heeft de eerste bijzondere leerstoel sociaal ondernemerschap en in juni zal een Business Universiteit volgen met de tweede leerstoel. Momenteel zijn er meer dan tien promovendi actief op dit onderwerp.
- Om de her- en erkenning van sociale ondernemingen te vergroten heeft Social Enterprise NL het initiatief genomen tot de ontwikkeling van de Code Sociale Ondernemingen. Deze is door een onafhankelijke commissie samengesteld en juni 2017 gepubliceerd.⁶

Uit de Social Enterprise Monitor 2018, die medio mei 2018 verschijnt, komt naar voren dat de marktomstandigheden voor sociale ondernemingen de afgelopen jaren zijn verbeterd, maar er nog duidelijke uitdagingen liggen.⁷

⁴ McKinsey: Scaling the impact of the social enterprise sector (2016)

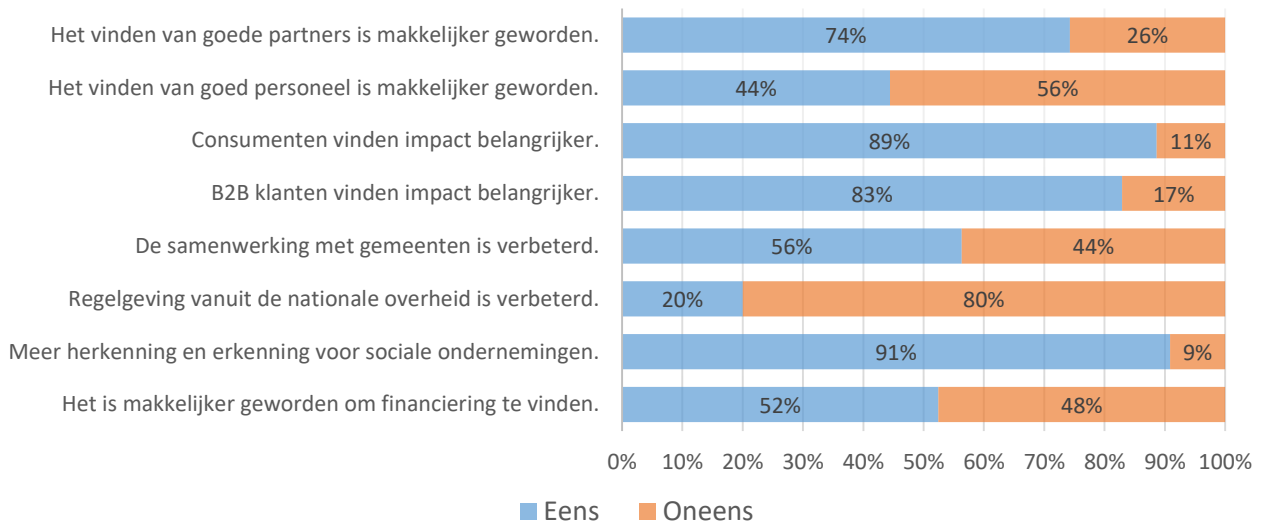
<https://www.mckinsey.com/industries/social-sector/our-insights/scaling-the-impact-of-the-social-enterprise-sector>

⁵ McKinsey (2016)

⁶ <https://www.social-enterprise.nl/code/>

⁷ De Social Enterprise Monitor is een onderzoek onder sociale ondernemingen uitgevoerd door Social Enterprise NL. In deze grafiek zijn de respondenten die 'neutraal' antwoordden weggelaten.

HEEFT U DE AFGELOPEN DRIE JAAR VERANDERING GEMERKT IN DE MARKTOMSTANDIGHEDEN VOOR SOCIALE ONDERNEMINGEN, ZO JA HOE?

Gemeenten en provincies komen in actie

Gemeenten en provincies herkennen sociale ondernemingen als een waardevolle partner in het aanpakken van maatschappelijke problemen, immers, de maatschappelijke meerwaarde die sociale ondernemingen creëren zijn een publiek belang. Steeds meer gemeenten geven sociaal ondernemerschap daarom een plek in beleid en willen dat de komende jaren intensiveren. Alle G4 steden hebben een *Actieprogramma* of vergelijkbaar programma opgesteld en de G40 heeft sociaal ondernemerschap tot speerpunt benoemd en een *Roadmap* gepubliceerd voor de leden om te gebruiken.⁸ De provincie Noord-Brabant werkt aan betere facilitering voor sociale ondernemingen.

Samenwerking tussen sociale ondernemingen en gemeenten gaat niet vanzelf. Ondernemers noemen het beleid van gemeenten vaak een obstakel tot groei, terwijl 71% van de ondernemers de gemeente als een relevante stakeholder ziet. Uit onderzoek van PwC dat maart 2018 is verschenen komen de volgende obstakels naar voren:⁹

- Sociale ondernemingen voelen zich weinig herkend en erkend door gemeenten;
- De verkoking van de gemeente wordt door zowel gemeenten als sociale ondernemingen als een groot probleem voor samenwerking ervaren;
- Gemeenten kopen nog weinig in bij sociale ondernemingen;
- 75% van de gemeenten geeft aan dat ze niet genoeg kennis en expertise hebben over sociaal ondernemerschap.

⁸ <https://www.social-enterprise.nl/actueel/blogs/lokaal-beleid-de-g4-steden-vergeleken-796> en <https://www.g32.nl/kennisdossier/werkdossier-sociaal-ondernemerschap>

⁹ Voor het volledige onderzoek van PwC 'Prille kansen: de samenwerking tussen sociale ondernemingen en gemeenten in Nederland', zie: <https://www.pwc.nl/nl/actueel-en-publicaties/diensten-en-sectoren/publieke-sector/sociale-ondernemingen-en-gemeenten-vinden-elkaar-mondjesmaat.html>

De rol van de nationale overheid tot nu toe

In 2014 heeft het kabinet een onderzoek van de SER aangevraagd, wat in 2015 resulteerde in het rapport: *Sociale Ondernemingen, een verkennend advies*.¹⁰ Daarin werd een Nederlandse definitie van de sociale onderneming voorgesteld in lijn met die van de EU en de OECD. De SER heeft vijf knelpunten geïdentificeerd en zes wenselijke actiepunten gepresenteerd. Het kabinet heeft daar in 2016 positief op gereageerd, maar slechts één actiepunt enigszins opgepakt; het uitvragen van een (relatief klein) onderzoek naar impact meting dat in juni 2018 zal resulteren in de publicatie van een handleiding voor sociaal ondernemers en andere MKB-bedrijven die met impact meten aan de slag willen.¹¹

Sociale ondernemingen zijn actief op het oplossen van veel maatschappelijke uitdagingen en zodoende relevant voor veel ministeries, met name de ministeries van EZK, SZW, BuZa, I&M, VWS en BZK. Een aantal ministeries heeft interesse in sociaal ondernemen getoond, maar het heeft nog nauwelijks een plek in beleid. Een overkoepelend beeld is dan ook gewenst op een aantal relevante aspecten.

Concrete beleidsaanbevelingen

Wij zien veel kansen voor de Rijksoverheid om deze veelbelovende beweging te versnellen en invulling te geven aan de ambitie zoals geformuleerd in het regeerakkoord.

1) Coördineer kansen en obstakels op Rijksniveau

Sociale ondernemingen zijn actief op vele maatschappelijke thema's, van werk bieden aan mensen met autisme tot het verduurzamen van internationale productieketens. De kansen om obstakels weg te nemen én met slim beleid de impact van deze bedrijven te vergroten moeten dus per ministerie worden verkend. Als deze verkenningen gereed zijn, zorg dat er dan een interdepartementale werkgroep slimme verbindingen tussen de ministeries maakt. Benoem het ministerie van EZK tot coördinerend ministerie.

Enkele voorbeelden van kansen:

- a. *De toeleiding van mensen met een arbeidsbeperking naar sociale ondernemingen die op serieuze schaal nieuwe banen kunnen creëren verloopt in veel gemeenten zeer stroef. Hierdoor blijven veel mensen onnodig werkloos.*
- b. *Kromkommer heeft als missie voedselverspilling tegen gaan. Dit doen ze onder andere door soepen gemaakt van afgekeurde groenten te verkopen. Maar dit probleem wordt pas echt aangepakt als regelgeving over kwaliteit en houdbaarheid wordt aangepast.*
- c. *De koppeling tussen de circulaire agenda en arbeidsparticipatie biedt grote kansen. De circulaire economie komt mede niet van de grond door de loonkosten in Nederland, voor re- en upcycling is vaak geen financiële business case, terwijl het werk geschikt is voor een grote groep die nu aan de kant staat.*
- d. *De KvK en de RVO zijn vanuit de overheid de eerste aanspreekpunten voor ondernemers. Deze instanties zijn nog niet goed ingespeeld op de behoeften van sociaal ondernemers. Op vragen als 'Hoe borg ik mijn maatschappelijke missie?', 'Waar vind ik impact investeerders', 'Hoe kan ik mijn impact meten?' bieden*

¹⁰ SER: Sociale Ondernemingen, een verkennend advies (2015)

https://www.ser.nl/~media/db_adviezen/2010_2019/2015/sociale-ondernemingen.ashx

¹¹ <https://www.avance-impact.nl/nl/nieuws/project-impact-meters-maken-van-start/>

deze instanties geen passende antwoorden. Stel de dienstverlening in op behoeften sociaal ondernemers.

2) Investeer in impact meting

Wat bereikt een sociale onderneming concreet voor de samenleving? Hoe kan die waarde voor de maatschappij worden uitgedrukt? Het in kaart brengen van de impact – de verandering die aan een bedrijf toegeschreven kan worden – is cruciaal voor sociale ondernemingen en haar stakeholders zoals financiers en gemeenten, die zich immers willen verbinden aan de maatschappelijke resultaten. Impact meten is echter niet eenvoudig, voor mkb-ondernemers wordt het snel te complex, tijdrovend en kostbaar. Dit komt mede doordat het een vakgebied is dat nog volop in ontwikkeling is, er zijn nog weinig algemeen geaccepteerde methoden en standaarden. De overheid kan deze ontwikkeling versnellen door hierin te investeren, bijvoorbeeld door het lopende (kleine) onderzoek een vervolg te geven, door vouchers voor impact meting ter beschikking te stellen (op voorwaarde dat de resultaten *open source* worden gedeeld) en door helderdere impact kaders te creëren waardoor partnerships tussen lokale, regionale en nationale instituties en sociaal ondernemers sneller tot stand komen. Beter ontwikkelde impactmeting maakt het voor ondernemers, financiers en overheden makkelijk te sturen op impact. Dit is een noodzakelijke voorwaarde voor het vergroten van de maatschappelijke waarde van sociale ondernemingen en hun samenwerkingen.

3) Vergroot de toegang tot publieke markten

De overheid koopt nog weinig in bij sociale ondernemingen. Dit terwijl op deze manier de impact van deze bedrijven wordt vergroot en dus maatschappelijke meerwaarde wordt gerealiseerd. Maatschappelijk Verantwoord Inkopen blijft hangen in ambities en convenanten. Om daadwerkelijk het verschil te maken moet het uitvragen van sociale en duurzame waarde een plek krijgen in de Aanbestedingswet. Overheden moeten daarnaast meer gebruik maken van de mogelijkheden van artikel 2.82 om aanbestedingen voor te behouden aan sociale ondernemingen waarvan minimaal 30% van het personeel een arbeidsbeperking heeft.

4) Verbeter de toegang tot kapitaal

Hoewel de toegang tot kapitaal is verbeterd, blijft er ondersteuning nodig om de sector sneller te laten groeien. Vooral in de vroege levensfase van sociale ondernemingen is toegang tot kapitaal een obstakel. Maatschappelijke problemen worden sneller opgelost wanneer er meer financieringsinstrumenten zijn die naast risico en financieel rendement ook maatschappelijk rendement meewegen. De overheid kan de toegang tot kapitaal voor sociale ondernemingen op verschillende manieren verbeteren:

- a. Geeft sociale ondernemingen een eigen plek binnen InvestNL.¹²
- b. Open de SEED capital regeling voor sociale innovatie.
- c. Geef de Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen mandaat en meer ruimte om te investeren in sociale ondernemingen.
- d. Stel garantiestellingen in om de toegang tot werkkapitaal te verbeteren.
- e. Leer van goede voorbeelden van de Europese Investerings Bank. EIF Social Impact Accelerator & EASI zijn goed werkende beleidsinstrumenten die financiering & impact sterk koppelen en veel kennis en kunde hebben ontwikkeld op dit terrein.

¹² Voor reactie Social Enterprise NL op internetconsultatie InvestNL zie: <https://www.social-enterprise.nl/actueel/blogs/reactie-internetconsultatie-invest-nl-899>

5) Creëer een eigen juridische positie voor sociale ondernemingen

Sociale ondernemingen kennen in Nederland nog geen eigen juridische positie en dat belemmert de verdere ontwikkeling en publiek private samenwerking. Creëer een passende juridische vorm – die gebruikt kan worden in combinatie met bestaande rechtsvormen - waarin sociaal ondernemers hun principes weerspiegeld zien. De overheid kan deze juridische vorm benutten op een veelheid van beleidsterreinen door zaken te doen met de bedrijven die deze vorm kiezen. De landen om ons heen hebben vormen die tot inspiratie kunnen dienen.¹³

Over Social Enterprise NL

Social Enterprise NL is aanjager van de groeiende beweging van sociaal ondernemers. Het netwerk heeft momenteel 350 leden, sociale ondernemingen zoals Tony's Chocolonely, Kromkommer, The Dutch Weedburger, Thuisafgehaald, Afval Loont, Kringloopwinkels, Peerby, The Colour Kitchen en Fairphone. Social Enterprise NL is in 2012 opgericht door Mark Hillen en Willemijn Verloop. Meer info: <https://www.social-enterprise.nl>

¹³ Social Enterprise NL: B.V.m. De sociale onderneming op weg naar het Burgerlijk Wetboek (2016) https://www.social-enterprise.nl/files/6914/5735/5318/Op_Weg_Naar_Het_Burgerlijk_Wetboek.pdf